

Z nové literatury

Viktor Korošec, *Keilschriftrecht* (=Sonderdruck aus: *Handbuch der Orientalistik. Erste Abteilung. Ergänzungsbans III. Orientalisches Recht. S. 49—219*). — Leiden, E. J. Brill 1964

V rámci základní Spulerovy serie „*Handbuch der Orientalistik*“ vyšla po delším očekávání práce lublaňského romanisty a proslulého znalce staroorientálních práv, profesora Viktora Korošce, věnovaná soubornému pojednání o právních pramenech dochovaných v klínopisu a označovaných proto jako klínopisná práva. Jejich mateřskou zemí byla Mezopotámie, proto se původně mluvilo o právu babylonsko-asyrském. Pozdější archeologické objevy přinesly na světlo v klínopisu dochované doklady také z oblastí okrajových (Elam, Mari, Nuzi, Urartu) i vzdálenějších (Ugarit, Alalach a Malá Asie). Studium těchto pramenů, vyžadující nejen vytríbeného přístupu historickoprávního, ale i zevrubných znalostí filologických (klínového písma a staroorientálních jazyků) vytvořilo si během téměř stoletého vývoje samostatnou disciplínu, pro niž uvedená práce Korošcova znamená nejnovější příručku, navazující na studii P. Koschakra, Korošcova vynikajícího učitele, která pod stejným titulem vyšla právě před třiceti lety. Korošcova kniha přímo názorně předvádí, jak se za tato tři poslední desetiletí, přes neblahé poznamenání poslední válkou, rozvinula do šíře i hloubky disciplína obírající se klínopisnými právy. Je to patrné i přes překážky, které se práci Korošcově kladly do cesty: rozsahové omezení publikace, stanovené nakladatelstvím, a skutečnost, že Korošcova práce je jednou ze studií, tvořících kolektivní dílo „*Orientalisches Recht*“, při němž ne všichni autoři dokázali dodržet stanovený termín. Tak se stalo, že Korošcův rukopis čekal v nakladatelství již od roku 1959 a nemohl být již doplněn nebo upraven, takže není v něm uvedena ani respektována literatura vydaná v posledním pětiletí. Leč ani za těchto okolností neztrácí Korošcova práce na velikém svém významu a jest jí jen přáti, aby se brzy dočkala dalšího vydání, v němž by se autor vyrovnal s uvedenými stíny, jejichž vymýcení v prvním vydání mu nebylo umožněno.

Pro úplnost chtěli bychom ještě poznamenat, že citované kolektivní dílo je uvedeno velmi přehlednou studií „*Altägyptisches Recht*“ od vynikajícího odborníka E. Seidla; postrádáme v něm však pojednání o jiných právech starého Orientu (na př. o právu hebrejském, staroindickém aj.). V ostatní části díla jsou ještě studie věnované klasickému právu islámskému a právům moderního Egypta, Alžíru, Tunisu, Maroka, Sýrie, Libanonu a Turecka.

J. Klíma

Judy Feldman Harrison, *Wrongful Treatment of Prisoners: A Case Study of Ch'ing Legal Practice. The Journal of Asian Studies* XXIII (1964), 2, str. 227—244

Doplňkem ke knize S. van der Sprenkel, *Legal Institutions in Manchu China*, London 1962 (viz PhS 11, str. 267-268) studuje autorka způsoby nezákonného jednání

s obviněnými podle čchingského zákoníka Sing-an chuej-lan, kap. 60. Podrobně popisuje velmi složité vztahy různých soudních orgánů, které měly zaručit objektivnost a jednotnost soudního řízení. Skutečnost byla ovšem dost odlišná, mj. protože základem rozsudku muselo být přiznání obviněného, které bylo možné vynutit bitím a jiným mučením, byť i jen příslušným orgánem a pouze v zákonné míře.

Harrison se pak soustřeďuje na dva základní typy, kdy nezákonné mučení bylo prováděno příslušným nebo nepříslušným orgánem a na rozdílné posouzení obou případů ze strany vyšších orgánů. Kromě rozsáhlého zákoníku rozhodoval pravomocně a vytvářel tak právo i sám císař a náležitá činnost ministerstva spravedlnosti byla omezena i jeho vlastní neschopností vytvořit souhrn vzájemně si neodporujících norem.

Postih nezákonného jednání s obviněnými nebyl založen na myšlence nápravy krivdy vůči postiženému, nýbrž jen jako trest za porušení kompetence nebo zákona ze strany soudního úředníka, takže tím nebyla zjednána právní ochrana jednotlivce ani právní jistota. Šlo tedy v podstatě jen o ochranu státního zájmu a disciplíny a proto tresty byly značně tvrdé. Teprve za reforem začátkem 20. století bylo mučení zákonem zakázáno.

T. Pokora

Themistokles Tsatsos, Der Chairephanes-Vertrag. Der Einfluss unvorgesehener Ereignisse auf den Inhalt eines Vertrages im antiken griechischen Recht. Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Phil. hist. Kl., Abh. 1, Heidelberg 1963

Předložená studie týká se smlouvy, kterou kolem r. 340 př. n. l. uzavřel stavební podnikatel Chairefanos s městem Eretrií, že ve lhůtě 4 let vysuší blízké jezero, nebo lépe: močál. Smlouvě se dostalo schválení dvojím lidovým hlasováním. Dochovaný text smlouvy je velmi porušen a ani autor se neodvažuje jej rekonstruovat. Těžiště jeho práce spočívá ve snaze prokázat, že uvedená smlouva je dokladem pro existenci jakési „*théorie de l'imprévision*“ již ve starověku.

Vývody autora jsou však poučné spíše po negativní stránce: ukazují, jak snadno se lze mýlit, vykládáme-li starověké právní instituty z pozic moderní terminologie a moderní interpretace.

V daném případě ostatně vůbec nešlo o nějaké „*faits imprévus*“, nýbrž naopak o *faits prévus*, o události přesně vymezené co do druhu i co do účinku. Obsahem smlouvy v tomto směru byla v podstatě výminka, odůvodňující případné prodloužení lhůty k dokončení prací, resp. lhůty smluvené k užívání vysušeného pozemku Chairefanem. Událostí, jež mohla takto předem smluvenou dobu prodloužit, byla válka, v důsledku níž by byly musely být přerušeny vysoušecí práce, resp. by nemohlo býti vysušeného pozemku užíváno.

Pochybné je také tvrzení autorovo (str. 5, 12), že smlouva byla uzavřena tím, že lidové shromáždění Eretrie odhlasovalo dva zákony, jimiž byla smlouva schválena, a že tím i smlouva sama se stala zákonem. Z tehdejšího požadavku publicity všeho jednání v obci však ještě nelze klást rovnítko mezi veřejně schválenou smlouvou a zákonem jako takový. Šlo zde o ryze individuální případ, kdy celá obec brala na sebe závazek vůči občanovi, a to za služby, které byly po něm požadovány. Odpovídalo právnímu myšlení doby, aby se k takovému kolektivnímu závazku mohl každý občan vyjádřit, ale aby na druhé straně také splnění tohoto závazku bylo zajištěno jak kolektivně, tak i každým jednotlivým občanem zvlášť.

Autorovu studii je třeba hodnotit jak podnět k diskusi, a případ sám si takové diskuse v pravdě zasluhuje, i když po věcné stránce to, co chtěl autor svou tezí dokázat, se pro daný případ nijak nehodí.

V. Poláček

Ernst Levy: Gesammelte Schriften I—II, Köln-Graz 1963

Vynikajícího německého romanistu Ernsta Levyho není jistě třeba obšírně představovat. Již od svých prvotin vzbuzoval myšlenkovou bohatostí a hloubkou, spojenou s neobyčejnou akribií, ale zároveň i badatelskou odvahou, nejvyšší naděje, které pak za své dlouholeté vědecké a učitelské činnosti skvěle splnil. Zvláštní zájem věnoval nejprve klasickému systému *actionum*, manželství a trestnímu právu, ale světové proslulosti si dobyl průkopnickým dílem o pozdně antickém vývoji římského práva na latinském Západě, tj. o tzv. západořímském vulgárním právu, jímž zároveň otevřel dalším badatelům široké pole netušených možností.

V souborném díle, o němž je zde řeč, vydaném z podnětu a péčí předních německých romanistů W. Kunkela a M. Käsera k počtu Levyho 80. narozenin (* 23. 12. 1881), jsou z jeho celoživotní tvorby zařazeny významné monografie, roztroušené po různých odborných časopisech, nikoli však práce, které vyšly knižně jako zejména: *Die Konkurrenz der Aktionen und Personen im klassischen römischen Recht*, Berlin I 1918, II/1 1922, *Der Hergang der römischen Ehescheidung*, Weimar 1925, *Pauli Sententiae*, New York 1945, *West Roman Vulgar Law. The Law of Property*, Philadelphia 1951, *Weströmisches Vulgarrecht. Das Obligationenrecht*, Weimar 1956 (tato dvě díla jsou právě základními pilíři pro zkoumání vulgárního práva), *Nachträge zur Konkurrenz der Aktionen und Personen*, Weimar 1962 (dílo jedinečné v literatuře tím, že autor se ke své dřívější práci — zde na prvním místě citované — vrátil, aby ji po čtyřiceti letech úspěšně dokončil).

První svazek (510 str.) obsahuje čtyři oddíly: I. *Das Recht und seine Auslegung* přináší studii o římském *ius naturale* a recenzi (známé Strouxovy práce *Summum ius summa iniuria* z r. 1926) *Recht und Gerechtigkeit*. V oddíle II. *Quellen* vynikají především tři stati o nově objevených Gaiových fragmentech (kteréžto nálezy vzrušily v letech 1927 a 1933 celý kulturní svět) a dva články věnované Paulovým *Sentenciis*. Oddíl zakončuje deset recenzí pojednávajících o nejrůznějších problémech římskoprávních pramenů. III. *Vulgarrecht* je — jak již uvedeno — vrcholným Levyho tématem. Deset významných prací, zařazených do tohoto oddílu, jsou buď předběžné studie k jeho syntetickým vpředu citovaným dílům o vulgárním právu nebo studie na ně navazující v celkovém dlouhém rozpětí let 1929—1960: o poklasickém vývoji římského práva na Západě a Východě, o podstatě západořímského vulgárního práva, o právní „recepti“ římského práva v germánských státech, o vulgarizaci římského práva v raném středověku, o západo-východním vulgárním právu a Justinianovi, o římském vulgárním právu a právu císařském, o východořímském vulgárním právu po rozpadu Západořímské říše aj. Zvláštní význam mají poslední tři práce, které již zčásti reagují na širokou diskusi probíhající ve světové romanistice o římském vulgárním právu. Na konci oddílu jsou dvě recenze, jedna dokonce z r. 1962. IV. oddíl *Aktionen — und Zivilprozessrecht* obsahuje sedm prací o římském procesním právu (zejména o *actiones arbitrariae*, o důkazním břemeni v klasickém právu a o poklasické *in integrum restitutio*) a recenzi Wengrových *Institucí římského civilního procesního práva*.

Druhý, podstatně delší svazek (704 str.), je rozvržen do dalších sedmi oddílů.

Z nich neobyčejně významný je hned V. *Personenrecht*, který obsahuje tři studie o základních problémech práva římského i antických práv vůbec. *Libertas und civitas* (1961), *Captivus redemptus a Verschollenheit und Ehe in antiken Rechten*, dále jednu podrobnější studii více autorů o ručení a dvě recenze. VI. *Sachenrecht* přináší jedinou stať o *usureceptio servitutis* a rovněž dvě recenze. V VII. oddíle *Obligationenrecht* nacházíme některé starší práce, především Seckelovu studii *Die Gefahrtragung beim Kauf im klassischen römischen Recht*, kterou Levy obětavě zpracoval z pozůstatosti svého učitele, dále vlastní práce o výhradách odstupu v římské koupí a o počátcích římského rukojemství; novější je jen (v r. 1948) anglicky koncipovaná studie *Principal and surety in classical roman law*. Oddíl je zakončen třemi recenzemi. Další velmi bohatý oddíl VIII. *Strafrecht* dokazuje, že Levy je jedním z mála romanistů, kteří vždy chápali a oceňovali význam římského trestního práva. Zde jsou zařazeny čtyři práce zásadního významu, široce pojaté pojednání *Gesetz und Richter im kaiserlichen Strafrecht*, z níž autor zpracoval jen první část o výměře trestů, dále významná studie *Die römische Kapitalstrafe*, jež probírá studovaný jev v celých dějinách Římské říše, *Von den römischen Anklägervergehen* (tj. o vývoji skutkové podstaty kalumnie, prevarikace a tergiversace a o justiniánském řešení) a drobnější příspěvek o infamii v římském trestním právu. Po čtyřech krátkých recenzích oddílu IX. *Wörterbücher und Bibliographien* následuje X. *Verschiedenes*, kde vedle studie o *cautio Muciana* v římském klasickém právu je sedm recenzí, hlavně o souborných romanistických dílech; mezi nimi vyniká vzorná zpráva o reprezentativním souboru z r. 1930: *Studi in onore di Pietro Bonfante*. Poslední oddíl XI. *Nachrufe und Biographisches* je věnována pietním vzpomínkám na Silvia Perozziho, Theodora Kippa, Otto Lenela a Friedricha Karla v. Savigny.

Celý soubor, k jehož dokonalému vybavení patří jako samozřejmost i pečlivě vypracovaný věcný a zejména pramenný rejstřík, přesvědčivě dokládá neobyčejnou šíři autorovy tvorby, zahrnující všechny úseky římského práva se suverenním přehledem po všech starověkých právech vůbec. V hlubokých a podnětných studiích Levyho budou romanisté všech směrů ještě dlouho čerpat poučení a nacházet pevná východiska k dalším diskusím a dalším bádáním.

M. Bartošek

V. Poláček, Pět studií o starověkých právních dějinách

I když se před osmnácti lety představil dr. V. Poláček naší vědecké veřejnosti jako právní romanista (*Denegatio*, Praha—Ostrava, 1947), nasvědčuje jeho pozdější literární činnost tomu, že těžiště Poláčkova odborného zájmu leží ve vzdálenější minulosti, v egyptologii a nejstarší právní orientalistice. Autor sice zatím nepublikoval z těchto oblastí žádnou větší syntetickou práci, hojně však přispívá do našich i zahraničních časopisů i publikací drobnými monografickými příspěvky. Chtěl bych upozornit na některé nové a nejnovější z nich.

Mimořádné formy staroegyptského soudního řízení jsou analyzovány ve studii „Několik poznámek o ‚tajných procesech‘ ve starověkém Egyptě.“¹ Analýzou papyrového materiálu a kritikou dosavadní literatury, jež se problematikou tajných procesů zabývala, pokouší se autor vysvětliti, jaké důvody vedly ke zřizování zvlášt-

¹ *Quelques remarques sur les „Procès Secret“ en Ancienne Égypte, Chronique d'Égypte, Tome XXXVII, No. 73, 1962, str. 23—30.*

ních soudů a jaký politický a společenský význam tajné soudní řízení ve starověkém Egyptě mělo.

Egyptské problematice jsou věnovány i práce „Veřejná správa a její morální aspekty v kolektivním mínění starověkého Egypta“² a „Člověk a agrární problémy ve starověkém Egyptě“.³ Prvá si všímá některých literaturou zanedbávaných stránek egyptské státní správy, druhá je věnována problematice hospodářské činnosti egyptského státu. Autor poukazuje zejména na zajímavou skutečnost, že již starověký Egypt znal jakýsi systém řízeného a plánovaného hospodářství.

Filosofickým zaměřením je oběma těmito egyptologickým pracím blízký i příspěvek „*Suum cuique tribuere*“, jež autor publikoval ve druhém svazku poety milánského profesoru Biondo Biondimu roku 1963.⁴ Ukazuje v něm, jak stará je myšlenka, kterou z římského práva známe v Ulpianově formulaci „*sum cuique tribuere*“. Prostupuje již četnými dokumenty egyptskými, je podrobně rozváděna na několika místech Starého zákona. Vychází z ní ostatně i zákonodárství a právní přesvědčení nejnovější doby; odvážnou konfrontací starověkých pramenů se sovětským zákonem z r. 1958 demonstruje autor tezi, jež prostupovala již oběma výše uvedenými studii staroegyptskými: určité společenské jevy a principy se objevují v dějinách vždy znovu a znovu, opakují se, ne ovšem jako stejné, ale na vyšší úrovni a s vyšším společenským posláním.

Zatím poslední publikovanou prací dr. V. Poláčka je obsáhlá recenze kolektivního díla „Světové dějiny státu a práva ve starověku“ (Praha, Orbis 1963)⁵. Recenze je psána pro informaci západoevropských vědeckých kruhů o vědecké práci v oblasti starověkých dějin v ČSSR. Proto autor vlastní recenzi předeslal stručný přehled československých publikací o starověku od r. 1945 do dneška. Recenze sama potom plasticky ukazuje šíři zájmu autora: rozsáhlá kniha o starověkých státech a právních systémech je od kapitoly ke kapitole probírána a hodnocena zasvěceně, s plným pochopením vědeckých i pedagogických problémů díla.

Všechny práce dr. V. Poláčka jsou psány rukou zkušeného marxistického právního historika a reprezentují dobrý standard československého právněhistorického bádání o nejstarších dějinách.

J. Kincl

György Bónis, Einflüsse des römischen Rechts in Ungarn.

Separát z „Ius Romanum Medii Aevi“, pars V, 10, Mediolani 1964, stran 113

Pozoruhodný příspěvek z pera popředního znalca maďarských právních dejín, najmä v stredoveku, do IRMAE. Koncentruje sa na obdobie od 11. do začiatku 16. storočia (1526). Štúdiá je rozdelená na dve časti. V prvej rozoberajú sa rôzne cesty (inštitúcie, osoby, literatúra) v období 11.—16. stor., prostredníctvom ktorých mohlo preniknúť do Uhorska rímske právo. Prichádza tu konkrétne do úvahy štúdium na

² *L'administration publique et ses aspects moraux dans l'opinion collective de l'ancienne Égypte*, Actes du Xe congrès international de papyrologues, Wrocław 1964, str. 201—208.

³ *L'homme et les problèmes agricoles en ancienne Égypte*, Archiv orientální 32, 1964, str. 223—232.

⁴ *Studi in onore di Biondo Biondi*, Vol. II, Milano 1963, str. 485—493.

⁵ *Wirtschaft und Staat im Altertum, Zu neueren Forschungen aus der ČSSR, Studien zur Papyrologie und antiken Wirtschaftsgeschichte*, Bonn 1964, str. 137—145.

zahraničných a neskôr na domácich univerzitách, pôsobenie vyštudovaných právnikov — legistov i kanonistov — v štátnej správe a súdnictve, význam vierohodných miest v tomto smere v uhorskom právnom vývoji, a konečne výskyt a používanie odbornej právnickej literatúry civilistickej i kanonistickej, v to rátajúc aj rôzne príručky formulárov. V druhej časti štúdie autor preskúma jednotlivé právne odvetvia, najmä právo štátne, občianske, trestné a procesné, a zvažuje, nakoľko sa v nich prejavili rímskoprávne vplyvy. Vcelku Bónis správne uzaviera, že v študovanom období nemožno hovoriť o nejakej recepcii rímskeho práva v Uhorsku, že rímske právo síce v Uhorsku požívalo autoritu na spôsob prirodzeného práva, ale nemalo žiadnu platnosť. V spojitosti s rozvojom uhorskej spoločnosti prenikli do uhorského právneho života niektoré vplyvy rímskeho práva, ale aj tie v obmedzenej miere. Predovšetkým preto, že vlastné kráľovské súdnictvo bolo v rukách neškolených právnikov, opierajúcich sa a zároveň rozvíjajúcich domáce uhorské právo, ktoré v druhej polovici 15. storočia účinne odolávalo náporu rímskeho práva v rámci prenikajúceho humanizmu. Tripartitum je plodom tohto prúdeňa, v ktorom domáce právo dostalo skôr len rímskoprávnu ozdobu. Subsidiárna platnosť rímskeho práva apod. ujíma sa v Uhorsku len v neskoršej dobe ruka v ruke s rozvojom tovarovej výroby a tovarovej zmeny.

Aj keď sa niekedy zdá, že autor predsa len podcenil niekedy rímskoprávne vplyvy v záujme zvýraznenia samostatného rozvoja domáceho uhorského práva a opomíja vývoj v mestskom práve, predsa len treba vysoko oceniť, že táto štúdia je vlastne prvou komplexnou o tejto otázke v doterajšej odbornej tvorbe, že svoje úvahy a závery podložil dokladnou znalosťou archívneho materiálu a literatúry, ale aj jeho prístup k riešeniu, v ktorom sa neopiera o rozmanité romanistické výrazy, vyskytujúce sa v archívnom listinnom materiáli, ale kde kladie dôraz na hospodárske a sociálne spojitosti, na triedne rozpory a zápasy ako hlavný faktor právnych úprav v uhorskej spoločnosti v 11.—16. storočí.

K. Rebro

Pólay Elemér, Die Zeichen der Wechselwirkungen zwischen dem römischen Reichsrecht und dem Peregrinenrecht im Urkundenmaterial der siebenbürgischen Wachstafeln. — Zeitschrift der Savigny — Stiftung für Rechtsgeschichte, Rom. Abt. 79, 1962, str. 51—84

O problematice, dotčené nadpisem shora uvedené studie, uveřejnil autor řadu jiných prací, jako např. Tři pracovní smlouvy z římské Dácie (Három munkabérszerződés a római Dáciából), *Acta Jur. et Pol. Univ. Szegediensis*, Szeged 1958; (Ein Gesellschaftsvertrag aus dem römischen Dazien), *Acta Antiqua Acad. Scient. Hung.*, Budapest 1960, str. 417 a d.; Sklaven-Kaufverträge auf Wachstafeln aus Herculanium und Dakien, *Acta Antiqua cit.* 1962, str. 385 a d. Totéž látku pak zpracoval a uveřejnil maďarsky na universitě v Szegedu r. 1961 (A római birodalmi jog és a peregrin jog klöcsönhatásának jelei a dáciai viaszostáblá kokiratanyagában).

Na podkladě dokladového materiálu (tzv. voskových desek) ukazuje autor, jak některé římskoprávní instituty pronikly i do oblastí mimo oficiální hranice jeho platnosti. Tak např. do místní praxe pronikla i mancipace, starobylý institut iuris civilis, jež však tam byla už jen jeho torzovitou napodobeninou.

Podobně pronikly do Dácie některé předpisy edilského ediktu, ač toto území bylo císařskou kolonií, kde edikt římských edilů nikdy neplatil. Totéž lze říci obdobně

o senatuskonsultu z r. 61 n. l., týkajícím se vnější formy a pečetění právních písemností.

Do sféry římského práva však naopak pronikaly instituty cizí, zejména helénské (tak např. depositum irregulare, tzv. societas danisteriae, gesta municipalia apod.). Pod stejným vlivem došlo k smíšení řeckého chirografu s římskou stipulací apod.

I když dochovaný dácký materiál zdaleka není tak bohatý jako např. nálezy papyrů egyptských, a doba, kdy Dácie byla pod římskou správou, byla mnohem kratší než např. římská okupace Egypta, skýtají i poznatky z těchto dokumentů poučný obraz o analogičnosti vývoje v právní praxi římského impéria, a to i u tak relativně málo významné a poměrně krátkou dobu Římány spravované okrajové provincie.

Je autorovou zásluhou, že systematicky podchytil tento časově i prostorově omezený mikrokosmos vzájemného působení římského práva říšského i peregrinského, práva lokálního i cizího, i právní praxe.

V. Poláček

Jaromír Kincl, *Otroci, propuštěnci a kolonové v Alarichově Breviariu, Acta universitatis Carolinae — iuridica, N° 1, Praha 1965, str. 13—48*

Výklad sociálně nejpozoruhodnější součásti visigotského *Breviaria* krále Alaricha (jinak též *Lex Romana Visigothorum*) z konce 4. až 60tých let 5. stol. zahajuje Kincl rozborem římského vulgárního práva vůbec a poukazuje na fakt, že zachytilo skutečně aplikované právo své doby živěji než vlastní římské právo klasické a poklasické. Alarichův zákoník značně předčí po formální a obsahové stránce dva druhé, *Lex Romana Burgundiorum* a *Edictum Theoderici*; na způsob zákonodárství theodosiánského a justiniánského byl zákoníkem výlučným, jenž měl vyčerpat celou zákonodárnou oblast. Pokud jde o ustanovení platná pro nejnižší složky společnosti, zračí se v nich zřetelně poklasický vývoj římského práva. Postavení otroků se proti poměrům klasickým zlepšuje, postavení kolonů, kdysi svobodných, zhoršuje, a tak se vytváří jednotná poměrně vrstva osob závislých. Kdežto v otázce otroků a propuštěnců *Breviarium* v podstatě opakuje to, co platilo v pozdní římské říši (ohled zákonodárce na zájmy vládnoucích vrstev pozemkové aristokracie), při úpravě situace kolonů jasně proniká sestupná tendence vývoje jejich postavení a kolonové jsou s otroky jednoznačně stavěni na roveň. Právní poměry všech tří kategorií podává Kincl v systematickém přehledu; předpisy o otroctví rozsahem značně převyšují ostatní dvě kategorie. Ve všech případech — a to je důležité z hlediska srovnávacího — připojuje i příslušná ustanovení vlastního římského práva. Kinclovo vylíčení těchto sociálních procesů z jedné římské okrajové země představuje obraz velmi poučný pro pochopení podobných trendů pozdějšího vývoje středověkého.

Vl. Procházka

Vladimír Hanga - Mihai Jacota, *Drept privat roman. Bucuresti 1964. Str. 392*

Kniha je především určena jako vysokoškolská učebnice a jako taková je také zpracována. Po úvodní kapitole o studiu římského práva, v níž jsou výstižně zasazeny zatím ještě stále ne dost často připomínané teze klasiků dialektického materialismu

o významu studia společenských zařízení antické společnosti, a zejména práva římského, následuje kapitola o historické základně římské otrokářské společnosti. Další partie jsou již uspořádány v obvyklém učebnicovém systému: prameny práva, proces, osoby, právo věcné, dědické a obligační. Závěr knihy je věnován chronologickému přehledu římských juristů a přehledu bibliografie.

V celku se kniha nijak podstatně neodchyluje od jiných učebnic svého druhu, a pokud se marxistického zaměření týká, od prací I. B. Novického (Osnovi rimskogo graždanskogo prava a Rimskoe častno pravo), které byly také nepochybně i určitým vodítkem.

Jinak došla socialistická romanistická literatura v cit. učebnici poměrně malé pozornosti, nepochybně i v důsledku určitého poklesu a izolovanosti v bádání na tomto poli.

Ale i ostatní literatura je tu shrnuta spíše výběrem, jehož hlediska je těžko určit bez bližšího rozboru.

Kniha je vcelku psána klidným pohledem, pod nímž mnohdy zaniká dynamika společenského vývoje. Již v historickém úvodu by např. zasluhovala většího důrazu původní kmenová organizace, přecházející přes království ve „vojenskou demokracii“. Tyto vývojové fakty by mohly být víc rozvedeny proti některým až nadměrně a pro učebnici snad i neúčelně detailním výčtům (srv. např. l. c. str. 25, charakteristika magistrátské *potestas* a *imperium*, jež sama o sobě by byla zřejmě předmětem diskuse), nebo podrobné vývody o struktuře formulí a druhu procesních prostředků (*actiones*), str. 48 a d., na jedné straně, a příliš stručná charakteristika některých faktů na straně druhé (např. *praescriptiones pro reo* nebyly vzácné, nýbrž byly historicky omezené a tvořily v podstatě přechod od původně často jediné pomoci postiženému, *denegai*, k pozdější excepci. Problém *denegace* zůstal vůbec celkem nepovšimnut).

V zásadě je však třeba knihu hodnotit jako nový příspěvek k marxistické romanistické literatuře, kde splní jistě dobře své poslání.

V. Poláček

Fernand De Visscher, Le droit des tombeaux romains. Milano 1963, str. 340

Nedávno zesnulý belgický romanista podává ve svém posledním velkém díle nejen přehled a rozbor dosavadních názorů na otázky, spjaté s touto problematikou, která je v oblasti antických práv vůbec jednou z nejzajímavějších, ale také nejobtížnějších nýbrž shrnuje tu výsledky svého dlouholetého bádání a osvětluje historický a společenský původ norem, jež upravovaly právní poměry v otázce hrobů a pohřbívání u starých Římanů.

Dílo se rozpadá ve dvě části. V první části o devíti kapitolách nacházíme výklady o formách hrobů a pohřbívání v Římě, o jejich posvátném charakteru, o právním režimu a přístupu k nim, dále o hrobech rodinných a dědičných, o péči o rodinné hroby, o konfliktu mezi dědičnou posloupností a režimem rodinných hrobů, a o trestní ochraně hrobů a pohřebišť.

Druhá část (str. 161—314) obsahuje řadu speciálních studií, týkajících se různých oblastí římského impéria, které autor uveřejnil již dříve a nyní opět v přepracované úpravě publikuje. Index pramenů, věcný rejstřík a řada vyobrazení doplňují dílo.

Autor zevrubně analyzuje každou otázku a dokládá ji bohatým materiálem práv-

ním i epigrafickým (autor tu zpracoval na 400 náhrobních nápisů!). Osvětluje tvrzený etnický i společenský původ různých forem pohřbívání (sabinský a lidový: pohřbívání; etruský a patricijský: pohřeb žehem), a zdůrazňuje koexistenci obou ritů. Zákaz znesvěcení vyplýval z místa, kde byl někdo pohřben, i kdyby k pohřbení došlo protiprávně (např. in alieno). Zákaz zeizení hrobu nebyl absolutní a měl zvláštní morální aspekt: hrobka nesměla být odcizena svému účelu. Je to zvlášť pozoruhodný případ, kdy římské právo rozlišovalo mezi stránkou formální a stránkou funkční. Týž moment dochází výrazu i v právní ochraně hrobů. Pokud jde o rodinné hroby, redukuje se postupem času, zejména s úpadkem vědomí rodinné sounáležitosti, tato ochrana na zajištění existence hrobů se zřetelem k jeho účelu, a hroby původně rodinné se mění v hroby dědičné. Tato právní přeměna je podložena pronikavými přeměnami společenskými, jimž autor rovněž věnuje značnou pozornost.

Poslední kapitola první části je věnována trestní ochraně hrobů. I zde spočívají autorovy výklady na základech společensko-historických a jeho vývody nepostrádají proto přesvědčivosti.

Vcelku je třeba říci, že autor svým dílem vydatně přispěl k analýze této historické problematiky a vyřešil úspěšně mnohé spory, které v té nebo oné otázce na tomto poli vládly.

V. Poláček

Carlo Guido Mor: Několik studií o raném italském středověku

Carlo Guido Mor, ordinář italských právních dějin na universitě v Padově, podal v poslední době několik pozoruhodných příspěvků k bádání o raném italském středověku. Přesvědčivě z nich vyplývá, jak významnou roli mohou mít i pro toto období — jež u nás běžně označujeme za raný feudalismus — poznatky právněhistorické.

Ve studii, jejíž název sám¹ dobře vystihuje daný problém, podává pomocnou ruku archeologům vysvětlením, že dýky nalezené v langobardských pohřbech jsou odznakem osobní svobody pohřbeného. V jiné práci² zabývá se nejstaršími ústavními dějinami sídlišť 6.—9. stol. na Laguně, z nichž vzešly Benátky. V drobném příspěvku pro novou italskou právní encyklopedii uložil pak výsledky svých bádání o italských markách.³ Do zcela odlišné tematiky téže doby zabral se Mor ve studii přednesené na jednom ze známých výročních vědeckých zasedání ve Spoletu.⁴ Pokusil se tu blíže vyjasnit příčiny toho, proč na tradiční římsko-křesťanské půdě není bible přímým pramenem práva, zatímco v zemích „keltskosaských“ a zčásti i v germánském prostředí za Rýnem se takovýto pramenem záhy stala.

¹ „*Signum libertatis?*“ *Un possibile significato giuridico dei pugnali nelle tombe Langobarde*, in: „*Anciens pays*“ (vydává belgická sekce Mezin. komise pro dějiny stavovských shromáždění), XXVII, Lovaň—Paříž 1963, str. 21—30.

² *Aspetti della vita costituzionale veneziana fino alla fine del X secolo*, in: „*Le origini di Venezia*“, Firenze 1963 (?), str. 123—140. — Pozdějším dějinám benátské správy je věnována Morova studie „*Problemi organizzativi e politica veneziana nei riguardi dei nuovi acquisti di terraferma*“, in: *Umanesimo Europeo e Umanesimo Veneziano*, Firenze, separát bez data, str. 1—10.

³ *Marca, Marchesato, Marchese*. Estratto dal „*Novissimo Digesto Italiano*“, Torino 1963, sloupce 3—8.

⁴ *La bibbia e il diritto canonico*. Estratto da: *Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo*, X., *La bibbia nell'alto medioevo* (1962), Spoleto 1963, str. 163 až 180, 319—329.

Spolu s jinými Morovými pracemi jsou tyto stati vzornými ukázkami pohotového a fundovaného právněhistorického reagování na živé otázky italské i evropské právní mediévistiky.

V. Vaněček

K. Rebro, Summa legum Raimundi v mestskom práve na Slovensku, Sborník filosofickej fakulty university Komenského, roč. XV., Bratislava 1964, str. 155—170

Summa Raimundi Parthenopei, významná památka středověké právní literatury, není předmětem odborného zájmu poprvé. Tím větší je ovšem přínos Rebrovy studie, jež vychází z podrobného rozboru rukopisů této Summy, zachovaných v oblasti dnešního Slovenska. Značná práce uložená do několika stránek Rebrova příspěvku dovoluje autorovi nejen podat nové výsledky z oblasti kodikologického bádání, nýbrž shrnouti i několik thesís o významu tohoto díla a jeho zařazení. Rebro vidí v Summě právní památku, jež ovlivnila život pozdně středověkých měst v Polsku a na Slovensku, kde byla užívána zejm. v tzv. svobodných královských městech v oblasti juristiky tavernikálního soudu. Rebro nepochybuje o jejím italském původu a přináší i některé nové doklady pro podporu tohoto mínění (jejího pravděpodobného autora hledá v okruhu neapolských civilistů a odkazuje v této souvislosti v souhlase s italským bádáním na Raymunda de Sancto Petro). V tomto smyslu je pak ovšem Raimundova Summa zároveň i významným svědectvím o přímých a živých stycích mezi dnešním Slovenskem, resp. mezi historickou hornouherskou oblastí a italským kulturním prostředím. Stačí snad jen doložit, že závěry této výborné práce prošly již i mezinárodní prověrkou, neboť autor o svých výzkumech měl příležitost referovat na akursiovském kongresu v Bologni.

V. Urfus

Miroslav Boháček, O rukopisech statut pražské university, Studie o rukopisech 1964, s. 73—124

Statuta pražské university jsou pro své stáří, obsahovou bohatost a některé, dosud neobjasněné otázky jejich vzniku, poměrně častým předmětem zájmu historiků i právních historiků. Poslední důkladná studie o rukopisech statut vzešla z pera M. Boháčka. Autor přistoupil k analytickému rozboru rukopisů s plným vědomím toho, že na spolehlivém určení vzoru a předlohy pro úplná statuta pražské university závisí do značné míry vyřešení otázky, kterou položil již Tomek, že totiž v pozdějších opisech jsou v podstatě zachována původní statuta, a že lze tak vyřešit i vztah pražských statut k statutům university boloňské. Boháček věnoval pozornost hlavně úplnému rukopisu, který sahá svými počátky do začátku 15. století a obsahuje statuta university a Karlovy koleje. Pečlivým srovnáním formálním i věcným jasně dokázal, že většina článků jsou artikuly ze 14. století; k některým formálně právním změnám došlo pak po vydání dekrety kutnohorského 1409.

Provenience rukopisu je universitní, šlo o úřední pomůcku university a jejích funkcionářů a byl tam i svod všech důležitých dokumentů, statut a usnesení, jehož největší část vznikala postupnými zápisy až do r. 1615.

Mladší redakce statut pražské university přešla do universitní knihovny s knihami klementinské koleje. Tento rukopis souvisí se starou kolejí Karlovou a obsahuje revidovaná statuta této koleje, výtah ze starých statut této koleje a universitní statuta. V dosavadní literatuře nebyl jednotný názor o době vzniku tohoto rukopisu; Boháček v zásadě souhlasí s datováním M. Haasové, která jej datovala rokem 1528, podobně jako kdysi M. A. Voigt a A. Feyertag.

Zásluha Boháčkova je v tom, že podal důkladný a zasvěcený rozbor obou rukopisů a určil genezi vzniku jednotlivých článků a odlišil původní články z roku 1385 od pozdějších dodatků. Jasně tím naznačil, že porovnání tohoto textu se statuty boloňské university ukazuje na větší použití boloňského vzoru, než se dosud předpokládalo. Boháčkova studie je proto záslužnou prací, dávající potřebné předpoklady pro správnou interpretaci a použití statut pražské university. J. Hanzal

Eduard Winter, Frühhumanismus. Seine Entwicklung in Böhmen und deren europäische Bedeutung für die Kirchenreformbestrebungen im XIV. Jahrhundert. Akademie-Verlag Berlin, 1964, 240 str.

V tomto souboru svých berlínských universitních přednášek z let 1960—1962 podává autor — jeden z nejlepších soudobých znalců myšlenkového vývoje u nás za feudalismu — zcela mimořádné množství podnětů k zamyšlení, k novému hodnocení dávno známých faktů a posléze i ke kritice, ba snad i k polemice. Jistě plně obhájil svou základní tezi o klíčovém postavení Čech 14. stol. v dějinách evropského myšlení, souvislost českého vývoje s ideovými proudy jdoucími tehdy z Itálie a jeho paralelitu s vývojem v Nizozemí. Přijatelně formuluje i své pojetí raného feudalismu jako „onoho duchovního hnutí, které spojovalo recepci antiky s novým pocitem životním a národním“ a „stavělo do středu myšlení zájmy světsky nacionální proti klerikálně internacionálním, jež ve středověku daleko převládaly“.

Avšak při zařazování konkrétních skutečností do tohoto celkového pojetí nevychází vždy autorovi vše tak, jak bychom mu to přáli. Příkladem je možno uvést obě právněhistorická fakta, jež se v knize mihnou, totiž zmínku jednak o „Ius regale montanorum“ (str. 16), jednak o vztazích Bartola ze Saxoferrata k pražské universitě (str. 46). V obou případech jde totiž o zmínky poněkud nepřesné, i když jinak uvádějí fakta v zásadě citlivě nalezená. Naproti tomu bylo by lze — jak mám za to —, v řadě jiných politicky a právně důležitých českých pramenech dané doby najít velmi významné doklady pro správnost základních autorových tezí, např. v nedoceneném dosud politickém traktátu, jaký představuje české zpracování spisu Jakuba de Cessolis nazvané „Kniežky o hře šachové“ (vydal r. 1902 v Lístech filologických Ferd. Menčík), ve spisu „De regimine principum“ (dosud nepublikováno, srov. Výbor z české literatury I/1957, str. 771), nemluvě o osnově chystaného Karlova zákoníka a o jiných běžně známých právních pramenech.

Pro dějiny politických a právních ideologií u nás je tato nová Wintrova kniha velmi cenným přínosem.

V. Vaněček

Další příspěvky ke studiu problematiky vzniku mírového projektu krále Jiřího

Výsledky podzimního mezinárodního symposia v r. 1964 a řada vědeckých příspěvků uveřejněných v souvislosti s výročím mírových návrhů ukázaly, že bádání o pro-

blematicke projektu je dlouhodobý proces, který přinese nepochybně v budoucnu řadu dalších vědeckých poznatků.

Zvláštní pozornost mírovému projektu věnují především právníci — internacionalisté, kteří v něm právem vidí počátek světového úsilí o mezinárodní spolupráci směřující k zachování mírového soužití. Vedle starší již studie Vl. Outraty, *A 15th Century Attempt to Create a System of Collective Security*, která vyšla anglicky a francouzsky v *Bulletin de droit tchécoslovaque* N° 3/1963, uveřejnil v *Annuaire français de droit international* (X/1964) Jar. Žourek podnětnou studii *Le projet du roi tchèque Georges de Podiebrad*, ve které podává vedle historického přehledu základních podmínek vzniku projektu jeho právníký rozbor.

V holandském časopise *Nederlands Tijdschrift voor international Recht*, 3—4/1965, Rotterdam, vychází pak stať V. Vaněčka, 500. výročí mírového projektu českého krále Jiřího (1464—1964), informující o základních otázkách vzniku a systematiky dokumentu, který autor zasazuje do širokých mezinárodních souvislostí 15. století.

V oficiální ročence ČSAV určené pro informaci zahraničí a vycházející rusky (*Ježegodnik Českoslovačkoj Akad. Nauk* 1965) a anglicky (*Yearbook of the Czechoslovak Academy of Sciences* 1965) Praha, Academie, 1966 je z pera téhož autora stať nazvaná „Mírový projekt krále Jiřího po 500 letech“.

V italské revui věnované otázkám mezinárodního práva „*La Comunità internazionale*“, vol. XXI, seš. 2, Roma 1966 vyšla pak další stať V. Vaněčka, shrnující hlavní vědecké výsledky jubilea.

K. Malý

Karol Buczek, Targi i miasta na prawie polskim (okres wczesnośredniowieczny). PAN-oddział w Krakowie. Prace Komisji nauk historycznych nr. 11, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964, stran 140

Autor se pokusil v této monografii o revizi problematiky počátků polských měst. Dosavadní pokusy zjistit „domácí právo městské“ v Polsku spočívají podle něho na nedorozumění; ztotožňování tohoto práva s právem tržním pokládá autor za mylné. Sám vychází z velmi širokého pojmu města. Zamítá teorii, podle níž město nepředcházelo vznik státu, nýbrž bylo zjevem pozdějším (H. Lowmiański), a rozeznává státy třídní a předtřídní (předfeudální), resp. netřídní (socialistické). O městech mluví už v období vojenské demokracie (kap. II); takovými městy byly podle Buczka např. Volin nebo Štětín na Pomorí. V dalších statích autor pojednává podrobně o regálu a tržním právu v raněfeudálním Polsku (III), o organizaci trhů (IV), o regálu a právu krěmy v Polsku v období raného feudalismu (V) a o kupcích a řemeslnících v Polsku před kolonizací na právu německém (VI). Poslední dvě kapitoly jsou věnovány spornému problému „města na polském právu“ (raněfeudálním) a „městského práva německého“ v souvislosti s otázkou plánů měst lokovaných na tomto právu. Škoda, že autor nepodal stručné resumé svých dosti nepřehledných výkladů. Lze očekávat, že Buczkova studie, zaměřená silně polemicky proti názorům předních polských badatelů (K. Tymieniecki, H. Lowmiański, G. Labuda aj.), vyvolá čilou diskusi o základních otázkách vzniku a počátků měst i států a o vzájemném poměru a vývoji obou institucí.

H. Bulín

Poznańska księga prawa magdeburskiego i miśnieńskiego, opracował i wydal Witold Maisel, Wrocław - Warszawa - Kraków 1964, Pomniki prawa polskiego, Dział III, Tom II, str. 178

Nová Maiselova kniha je pokračováním jeho starší vydavatelské práce z r. 1959 o soudních nálezech velkopolských měst. Pečlivá edice poznaňské knihy magdeburského a míšeňského práva je doplněna shrnutím autorova vlastního bádání o jejím vzniku a původu. V navázání na starší výzkumy (zejm. na práci Th. Goerlitzera) se tu znovu potvrzuje, že za rozhodující pro vznik poznaňské právní památky je třeba považovat konec 14. a počátek 15. stol. Na jejím sepsání se podílela nepochybně řada poznaňských městských písařů, rozhodující úloha při tom však připadla Bernardovi z Pyzdr, který zastával písařský úřad na přelomu dotčených století. Jak naznačuje již sám název není dotčená právní památka jednolitým celkem, nýbrž útvarem složeným ze dvou různých částí: rozsahem převažuje svod magdeburských šefovských nálezů (Schöffensprüche), který je doplněn tzv. míšeňskou právní knihou, což je dílko pocházející z oblasti míšeňské marky a známé též pod jinými označeními (Schlesisches Landrecht, Rechtsbuch nach Distinktionen). Poznaňský právní kodex má řadu afinit k pozdně středověké literatuře dolnoněmeckého městského práva, na což ukazuje i jeho jazyková podoba, která se hlásí do okruhu středoněmecké kancelářské řeči. Lze proto očekávat, že se edice setká s ohlasem i mimo hranice Polska, což platí — vzhledem k úloze, kterou sehrálo v našem městském vývoji magdeburské právo — rovněž o naší odborné veřejnosti. Poznaňská edice je nepochybně významným přínosem k poznání pozdně středověkého městského života a současně dalším krokem k soustavnému rozvíjení studijního a vydavatelského programu, který v tomto směru sleduje tamější katedra dějin státu a práva v Polsku. Český badatel se v této souvislosti sotva ubrání smutku nad tím, že naše věda na podobné plánovitě zaměřené úsilí dosud marně čeká.

V. Urfus

Zofia Kulejewska-Topolska, Ze studiów nad zagadnieniem duchownych postrannich práv w Pradze, Czasopismo prawno-historyczne, Tom XVI (1964), zeszyt 2, str. 69—100

Zevrubná studie polské badatelky je věnována jevu, jenž sice není charakteristickým jen pro historii našeho hlavního města, který však je možno nepochybně v kontextu pražské minulosti sledovat lépe než jinde. Skutečnost, že historická Praha netvořila jednolitý administrativní a hospodářský celek jediného města, dovolila vzniknout celé řadě jurisdikčních enkláv, vyňatých z městské samosprávy a podléhajících nejčastěji pozemkově vrchnostenské pravomoci různých církevních institucí. Ve shodě s tím vychází autorka také z úvah o vzniku města a jeho správní struktúře v minulosti. Její vývody jsou opřeny jak o fakta snesená z tradiční literatury, tak o výsledky vlastního archivního výzkumu. Předmět svého zájmu snaží se sledovat v plném toku vývoje až do zániku postranních práv v josefinské době. Její studie může tedy platit za první celkové shrnutí dané problematiky. Vedle podrobného výkladu o organizačně institucionálním členění je třeba oceniti zejména některé odkazy k hospodářské funkci postranních práv v ekonomice středověkého a pozdně feudálního města: zvl. výklady o sporech s městskými představiteli, pro které postranní práva byla ohniskem, odkud mohla do města vnikat nevíтанá konkurence jak z venkovských velkostatků, tak z prostředí, v němž nalézalo útočiště městské

necechovní řemeslo. Polskému čtenáři přinese studie Kulejewské nepochybně dokonalou informaci; český čtenář bude litovat jen toho, že se autorka nepokusila — kromě odkazu na lublinské „jurydyky“ — rozhojnit svůj výklad srovnáním městského vývoje polského a českého, pokud jde o tento zajímavý a feudální městský život výrazně dokreslující jev.

V. Urfus

Stanisław Grodziski, Obywatelstwo w szlacheckiej Rzeczypospolitej, Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 67, Kraków 1963, 205 str.

V čtivě napsané práci objasnil G., přihlížeje i k poměrům západoevropským, polský vývoj středověkého a pozdněfeudálního pojetí instituce, jež vyústila v moderní pojem státního občanství. Středověk znal *indigenát* jednak ve smyslu celostátním, jednak ve smyslu zemském — především pro šlechtu — a městské občanství pro jednotlivá města. Centralizující se monarchie přinesla koncepci jednotného občanství celé společnosti, tj. i poddaných (*communitas civium cuiuscunque status vel conditionis*), jež převažovala ještě v první fázi renesančních nauk (Modrzewski, Wolan). V pozdějších jsou poddaní vyloučeni a nastupuje úplná převaha šlechty (Orzechowski, organická teorie), charakteristická pro období šlechtické republiky. Pro toto pojetí se používá učení římskoprávních. Dochází k přísnému oddělení občanství šlechtického (*communitas nobilium*) a měšťanského (*communitas civium*), jež není celostátní, nýbrž partikulární (až do r. 1791). Nejdůležitější součástí šlechtického občanství je právo zastávat světské a duchovní úřady. Šlechtě připojených nepolských zemí byl vždy jako celku propůjčován tzv. *indigenát korunní*, jenž zahrnoval někdy všechna, někdy jen některá práva polské šlechty. Převahu šlechty zlomilo osvícenství. Starší vlna polských teorií (Zamoyski, Ostrowski, Skrzetuski, Wybicki) rozšířila občanství jen na města, mladší (Jezierski, Staszic, Kollataj, Kościuszko) je chápe jednotně celonárodně. Zákonná praxe období ústavy 3. máje představuje kompromis šlechticko-měšťanský. Dělení Polska přivedilo instituci tzv. *smíšeného občanství (sujets mixtes)*, jež zaručovala plná práva obyvatelů jednotlivých záborů navzájem. Kniha vyčerpává pramenný materiál, navíc obsahuje v instruktivní zkratce přehled základní problematiky středověkých měst.

VI. Procházka

Zdzisław Kaczmarczyk, Polska czasów Kazimierza Wielkiego, Kraków 1964, 212 str.

Autor, z jehož pera vyšla o této problematice již celá souvislá řada prací (zahájena r. 1939 knihou, jež se stala klasičkou, o státní organizaci monarchie Kazimíra Velkého), sleduje v tomto díle, vydaném jako XII. svazek jubilejní knihovny 1364—1964 Jagellonskou universitou v Krakově, cíle jednak syntetizující, jednak populárně vědecké. Ovládaje dokonale prameny i literaturu líčí v 16 kapitolách rozmach polského státu, který za uvedeného panovníka nastal, přičemž struktura knihy je dána do značné míry životopisně.

Z hlediska právněhistorického je nejdůležitější kap. VII. pojednávající o upevnění státní organizace a o Statutech Kazimíra Velkého. Zvláštní pozornost je jinak věnována v celé knize mezinárodním vztahům Polska a jeho teritoriálnímu rozmachu.

Metodicky spočívá tato významná práce na úspěšné aplikaci zásad historického materialismu, jak je to zřejmé zvláště v mimořádně poutavé kapitole X., jejímž předmětem je hospodářský rozkvět Polska a společenské poměry v daném časovém úseku.

V. Vaněček

J. Russel Major, French representative assemblies: Research opportunities and research published. In: Studies in medieval and renaissance history, Lincoln, University of Nebraska Press, 1964, str. 181—220

Tato stať profesora severoamerické Emory University v Atlantě (Georgia) o pramenech a literatuře k dějinám francouzského stavovského sněmovnictví je zatím poslední z četných již prací téhož autora k dějinám veřejnoprávních institucí ve Francii 15. — 16. století*. Mladá poměrně ve Spojených státech právněhistorická věda ukazuje tu nejen šíři, ale i hloubku svých zájmů a nadto vysokou úroveň metodologickou. Bez nadsázky lze říci, že — pokud jde o Francii — prof. Major podává zde klíč k problémům, jimiž se ve světovém měřítku zabývá Mezinárodní komise pro dějiny stavovských shromáždění (viz o ní blíže ve Věstníku ČSAV, roč. 66, 1957, str. 388 — 389 a tamtéž 1962, str. 602) a že by bylo záhodno podnítit i v jiných zemích vznik „přístupových“ vědeckých studií o této závažné problematice podle tohoto vzorného modelu.

V. Vaněček

Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej, Warszawa 1963, str. 264

Za redakce B. Leśnodorského obohatil polskou populárně vědeckou literaturu touto cennou a také pro nás podnětnou knihou kolektiv tří autorů, totiž Stanisława Russockého, St. K. Kuczyńskiego a J. Willauma. Problematika historického vývoje státních symbolů je zde podána na příkladu polských dějin velmi poučně na základě bohatého faktického materiálu a s dokonalou znalostí příslušné srovnávací problematiky, pro kterou je vzadu připojena i podrobná bibliografie.

Jednu z nejzajímavějších partií představuje kapitola „Odkud pochází náš bílý orel?“ (str. 24 — 39), v níž St. Russocki uvádí (str. 39) vznik této základní složky polského státního znaku do souvislosti s Čechami.

Neméně instruktivní je rozsáhlé pojednání druhého autora o vývoji polských praporečů, korouhví a vlajek („Barwy biało — czerwone“, str. 69 — 184). Stať o vývoji polské hymny zaujímá pak — z pera třetího autora — závěrečnou část (str. 185—242) této užitečné knihy, jaké i u nás by bylo naléhavě zapotřebí.

V. Vaněček

* Srov. zvláště znamenitou a skvěle vypravenou monografii téhož autora „*Representative institutions in renaissance France 1421—1559*“, Madison, University of Wisconsin Press (Studies presented to the International Commission for the history of representative and parliamentary institutions, XII), 1960, VII — 182 str.

Autor sleduje ve svém článku dva pokusy o dosazení rektora pražské university do českého sněmu, k nimž došlo na sklonku feudalismu: první z nich, který se odehrál v l. 1791—93, byl výsledkem iniciativy josefinské byrokracie a jeho cílem bylo (stejně jako při paralelním pokusu dosadit na sněm představitele královských komorních statků) rozšířit počet sněmovníků, kteří by spolehlivě hlasovali pro vládní návrhy. Právě proto narazil ale návrh na odpor duchovenstva a šlechty, a nakonec ztroskotal. Podruhé byl podniknut pokus uvést universitního rektora na český sněm v r. 1845, kdy už bylo možno poukázat na precedenty vídeňské a Lvovské university. Duchovenstvo, které v této době bylo už ve vládním táboře, s kooptací rektora do sněmu tentokrát souhlasilo, a přijala ji posléze hlavně zásluhou hraběte Deyma i protivládní šlechtická opozice. Demonstrovala však při této příležitosti, že místo na českém sněmu nemůže nikomu zjednat královské nařízení, nýbrž jen stavovský souhlas s uvedením sněmovníka. Sněmovní reprezentace pražské university se tak v r. 1847 uskutečnila za obecného souhlasu, jehož dosažení bylo usnadněno také příznivou náladou vůči universitě ve veřejnosti vzhledem k tehdy nastávajícímu 500. výročí jejího založení. Rektor potom zasedal na českém sněmu jako virilista až do světové války. Přínos Urfusovy studie však nespočívá jen v úplném vylíčení této dílčí otázky, ale i v nové charakteristice některých aspektů poslední fáze českého feudálního sněmovnictví, jakož i v bližším prokreslení taktické linie české stavovské opozice v předbřeznové době, jak mu to umožnil archivní materiál z fondů Zemský výbor, Český zemský sněm a České gubernium v SÚA.

J. Klabouch

Jaroslav Pošvář, *Spojenecká smlouva česko-polská z roku 1462 a mírový plán Jiřího z Poděbrad v letech 1462—1464; Zprávy Slezského ústavu ČSAV v Opavě, Listopad 1964, číslo 132, str. 9*

Článek Pošvářův zapadá do série historických, právněhistorických a internacionalistických prací, které vyšly v roce 1964 u příležitosti 500. výročí mírových návrhů českého krále Jiřího, připomínaných v kulturním světě jako výročí UNESCO pro rok 1964. Autor se zabývá v přehledu smlouvou, uzavřenou mezi královstvím českým a polským 29. května 1464, která byla výsledkem již předběžných dohod o půl druhého roku dříve uzavřených v Bytomi, podává přehled jejího obsahu a vykládá smysl jejích ustanovení. Přijímá nyní již plně uznávané přesvědčení, že již tehdy bylo mezi oběma panovníky jednáno o možnosti ustavení mezinárodní organizace států, která by zabezpečila vzájemný mír a společnou obranu proti Turkům, a sleduje nakonec vztah skutečně uzavřené smlouvy česko-polské a mírového návrhu. Dochází přitom k přesvědčení, že stylizace obou dokumentů pochází z téže kanceláře, a pokud jde o obsahovou stránku soudí, že česko-polská smlouva se měla stát vzorem pro podobné smlouvy i jiných států. Mezinárodní význam česko-polské smlouvy z roku 1462 a respektování závazků z ní plynoucích se ukázalo o čtyři léta později, když Polsko věrně dodrželo její ustanovení a nepostavilo se do řad Jiříkových nepřátel. Článek je doplněn textem smlouvy, který je jinak přístupný jen v obtížně dosažitelné staré edici Dogielově, jehož znění je zde převzato.

J. Kejř

Profesor vídeňské university, právní historik Hans Lentze, přednesl na výročním zasedání Forschungsinstitutes für Donauraum v r. 1963 přednášku, ve které hodnotí historický význam pragmatické sankce pro vznik rakouského státu, vedeného Habsburky.

Zabývá se především historií habsburských sjednocovacích snah počínaje Ferdinandem I., jemuž se podařilo jako prvnímu z Habsburků získat královský titul v Čechách a v Uhrách. Silný stavovský charakter obou států, umožňující jen postupné vytváření a uplatňování společných institucí státních, učinil z nástupnického práva, o jehož dědičnost ve prospěch habsburského rodu se jeho panovníci neustále snažili, vlastně jedinou možnost, jak udržet vládu nad jednotným složitým komplexem států a zemí. Jejich snahy vyvrcholily v pragmatické sankci, která byla vlastně protokolem o státním aktu, ve kterém 19. dubna 1713 vyložil ve Vídni císař tajné radě své pojetí staršího již „pactum mutuae cessionis et successionis“ z r. 1703. Autor výslovně upozorňuje, že účelem pragmatické sankce nebylo původně umožnit nástupnictví Marii Terezii, která nebyla ostatně ještě naživu, nýbrž dědičkou trůnu byla Marie Josefa, dcera Josefa I. Císař doufal ještě v mužského následníka, který se také v r. 1716 narodil, ale po několika měsících zemřel. Teprve potom přišla v úvahu Marie Terezie, nejstarší dcera Karla IV., narozená v r. 1717. Dcery Josefa I. musely se také výslovně vzdát svých dědičných nároků při uzavírání sňatků. Marie Josefa např. r. 1719 při sňatku se saským kurfiřtem.

Autor správně konstatuje, že charakter státního zákona, závazného pro jednotlivé země, dodalo pragmatické sankci teprve výslovné přijetí jednotlivými sněmy. Procesu přistupování k pragmatické sankci je věnován další výklad.

Faktograficky zajímavý rozbor jinak známé problematiky vzbuzuje přece ve svých některých závěrech jisté pochybnosti. Výslovné konstatování autora (na str. 11), že až do r. 1848 zůstalo Rakousko unií stavovských států, vzbuzuje pochybnosti, které nevyvrací ani autorovo přiznání, že počínaje Marií Terezií došlo k sjednocení starého stavovského státu českého a rakouského a že monarchie byla „de facto“ ovládána absolutisticky při ponechání stavovských forem. I když otázka absolutistického státu a překonání stavovství je jistě značně složitá a nevystačíme při jejím řešení jen konstatováním změn v právní nadstavbě, je nesporné, že český stavovský stát po r. 1627 byl opravdu jen prázdnou formou, jejíž existence nebyla na dlouho nikomu na překážku. Je s podivem, že H. Lentze při rozboru obtíží realizace ustanovení pragmatické sankce zcela pominul český pokus o coup d'état z r. 1741, kdy tentýž český sněm, který v r. 1720 uznal pragmatickou sankci, odmítl následnická práva Marie a přiznal dědičné nároky bavorskému kurfiřtovi Karlu Albertovi.

Tato jistě jen epizoda je však svými důsledky neobyčejně významná. Nejen, že ukazuje poměrnou labilitu habsburské vlády v Čechách, jejíž nedostatečnou oporou byla i pragmatická sankce, ale vede i k urychlenému odbourání zbytků starého stavovského státu. Zrušení české dvorské kanceláře je tu skutečností nad jiné významnou. Lze jen vyslovit politování, že autor v závěru své práce opomíjí zvláštní povahu českých státoprávních nároků po r. 1847, ač je zřejmé, že vysvětlení nároků uherských a konec konců i jejich realizace je nemožné bez objasnění politiky české buržoazie.

K. Malý

Józef Matuszewski, *Rękojmia v rozumieniu Kodeksu zobowiązań i rękojmia w dawnej polszczyźnie*, *Czasopismo-historyczne* 15/1 (1963), 203—22; *Ewikcja i rękojmia*, tamtéž 15/2 (1963), 123—58

Ve dvou statích přímo na sebe navazujících podává M. se stručnou věcností a informativní úplností sobě vlastní nejdřív přehled slovníkářských programů a prací v Polsku. Termín *rękojmia* vyvolává zájem na jejich pokračování, neboť v současné odborné terminologii kryje zcela nevhodným způsobem institucí několik. Do počátku 18. stol. měl význam „rukojmí“ (nomen agentis), poté „rukojemství“ (nomen actionis). Ve sporu o výklad termínu je věci práv Dąbkowski a nikoli Brückner. Na konci 18. stol. však se označení z oblasti odpovědnosti za cizí dluh přeneslo na odpovědnost za dluh vlastní, „ewikci“. V dalším vývoji došlo k novým komplikacím. Od překladu čl. 16 Code Napoleon z r. 1813 až po sjednocený text civilního soudního řádu z r. 1950 označuje r. „kauci“, podle hypotečního zákona z r. 1946 „znamení, znak veřejné víry“ (*rękojmia wiary publicznej*), podle poručnického zákona z téhož roku „záruku“. Termín *ewikcja* nabyl proti tomu ve spojení *sumy ewikcjonalne* význam „konkursní privilegované pohledávky“ a c. v hovorovém jazyku docela „záruka, zajištění“. Práce končí citací Balzerova poukazu na význam historické právní terminologie, jejíž přesná znalost by umožnila i tvoření precíznější terminologie současné.

Vl. Procházka

Werner Sellnow, *Gesellschaft — Staat — Recht*, Berlin 1963, 876 str.

Touto rozsáhlou knihou vedoucího pracovníka Právněhistorického oddělení Právnické fakulty Humboldtovy university v Berlíně dostává bádání o prvotně pospolné společnosti, o vzniku státu a o počátcích práva novou, bezpečnou oporu. Daleko přesněji než hlavní titul vystihuje ovšem obsah tohoto díla jeho podtitulek: „Ke kritice buržoazních ideologií o vzniku společnosti, státu a práva (od měšťanského osvícenství až k německému pozitivismu 19. stol.)“

Po stručné „Vorbemerkung“, v níž se na 12 stránkách vyrovnává se základními pojmy, s metodou a tematikou, přistupuje autor přímo k vytčenému úkolu a s podivuhodnou důsledností, pílí a svědomitostí rozvíjí před čtenářem obraz hlavních názorů, jak se v daném časovém rozmezí k vymezené problematice v literatuře uplatnily. Defilují tak před námi především někteří myslitelé 16. — 19. století, které — počínaje Bodinem, Grotiem a Hobbesem —, přes Pufendorfa, Wolffa, Hufelanda, Rousseaua, Kanta, Wielanda a Warnköniga — zařazuje autor ve skoro stostránkové kapitole do skupiny „Měšťanských přirozenoprávních osvícenců před francouzskou revolucí“, aby pak další kapitole celou věnoval jedinému badateli — Hegelovi (str. 113 — 157).

Veškerou historickou právní školu spolu se školou „klerikální“ a se spekulativní a empirickou psychologíi shrnuje autor do sotva třicetistránkové kapitoly nazvané „Školy mezi Hegelem a pozitivismem“, načež přechází k bohatě rozčleněným „Pozitivistickým školám“, kde na více než 150 stránkách probírá názory jednak filosofů, jednak právních teoretiků a historiků, jednak představitelů pozitivní právní školy, jednak konečně i psychologů.

Následující tři menší kapitoly — vcelku 170 stran — jsou věnovány školám pří-

rodovědné, sociologické a ekonomické, vše v bohatém podrobnějším členění (např. sociologická škola má pět pododdílů).

K nejvýznamnějším partiím dostává se tak autor až kapitolami IX. — XI., v nichž na 300 stranách zabývá se naukami etnologů, právních etnologů a konečně obou klasiků historického materialismu, K. Marxe a B. Engelse. Hlavní pozornost je tu přirozeně věnována juristické etnologii (str. 612 — 726). Knihu zakončují padesátistránkové „Schlussfolgerungen“, bohatý soupis literatury a rejstřík osob.

Názorů, s nimiž se v literatuře (až do klasiků marxismu) setkává, zmocňuje se Sellnow s bezpečností a jistotou, které mu propůjčuje bezvýhradná oddanost historickému materialismu a hluboká znalost marxismu vůbec. Dostáváme tak četbu velmi poutavou, i když záměrně jednostrannou, plnou zajímavého výpiskového materiálu a zejména velmi pozoruhodných, ilustrativních a charakteristických citátů z nejrůznějších autorů. Čtenář, který není Němec, nalezne však snadno v tomto velkém díle jednu jeho značnou slabinu: přílišnou omezenost na okruh těch, kdož o daných otázkách psali německy. Vychází to najevo zejména v kapitolách IV. — V. a IX. — X., kde ve světovém měřítku přece jen nelze dnes zcela přehlížet přínos vědy např. italské, španělské nebo autorů, kteří psali v řečech slovanských národů. Tento přínos přece jen je asi — stejně jako příspěvek vědy anglicky psané — daleko větší, než jak by se to jevílo z knihy Sellnowovy. Po této stránce obraz dnes Sellnowem podaný zůstává nutně značně neúplný a uvážíme-li preferování německy psané literatury — přímo nebezpečně zkreslený.

Tím že své literárně historické a literárně kritické bádání zakončuje Marxem a Engelsem, připravil se ovšem autor, žel, i o možnost, vyrovnat se s otázkou zcela mimořádně důležitou a vědecky i politicky nanejvýš dnes aktuální, ba palčivou, totiž s otázkou dalšího přínosu vědecké literatury posledních 60 — 70 let k tomu, co naši klasické světové vědě předložili jako výsledky svého někdejšího vědeckého bádání.

V. Vaněček

Irmgard Sellnow, Grundprinzipien einer Periodisierung der Urgeschichte, Berlin Akademie—Verlag 1961, str. 497

Autorka zpracovala ve svém rozsáhlém a především po stránce etnologického materiálu velmi bohatém díle problematiku prvobytně pospolné společnosti ve dvou základních směrech: ve filosoficko-metodologickém a konkrétně historickém. Vychází přitom na základě závěrů klasiků marxismu z novějších poznatků o vývoji polynéských a jihoafrických etnografických skupin.

Výsledkem hluboké analýzy specificky etnologických problémů na základě marxistické filosofické metody je návrh nového — možno říci neschematického — schematu periodizace prvobytně pospolné společnosti, který zaslouží pozornost právních historiků. Součástí práce je hodnocení a periodizace různých výrobních a organizačních forem na základě výrobního způsobu, přičemž se autorka vypořádává přesvědčivě s celou řadou dosud v předmarxistické i marxistické literatuře tradovaných názorů. Autorka polemizuje zejména s těmi závěry odborné literatury, které přeceňují některé stránky výroby i určité organizační formy (matriarchát, patriarchát) a zdůrazňuje, že rozhodující může být pouze celkový, dialektický pohled na výrobní způsob jako takový. Celý výklad vyúsťuje ve vědecké zdůvodnění o vzniku státu jako historické nutnosti.

Kniha vyvolá jistě ještě celou řadu diskusí a polemik, svou vědeckou úrovní, nedogmatickým přístupem a přísně marxistickou metodou je však závažným přínosem i pro zpracování otázek vzniku státu a práva.

K. Litsch

Juliusz Bardach, Historia państwa i prawa Polski, tom I: Do połowy XV wieku, 2. oprav. a dopln. vyd., Warszawa 1964, 598 str.

Poměrně velmi intenzivní vysokoškolské studium práv v Polsku si vyžádalo nové vydání první části právněhistorického systému už v době, kdy jeho závěrečné partie byly teprve dokončovány. Vzhledem k tomu, že v polské právněhistorické vědě pracuje velká řada badatelů, bylo možno na řadě míst znění prvního vydání upravit a doplnit. Koncepčně se proti starší verzi (viz PhS 4/1958 257—61) nic podstatného nezměnilo. V celkovém přehledu vývoje polského státu však v periodizaci došlo k určitým upřesněním sloučením některých příbuzných epoch ve vyšší celky. Tak po nejstarším období, nazvaném nyní rodově-kmenovým, následuje nyní raněfeudální monarchie (předtím raněfeudální stát), jehož zvláštní úsek představuje období feudální rozdrobenosti. Po státu stavovském (jenž jako dříve zahrnuje i centralizující se středověkou monarchii, jinými autory pokládanou za úsek samostatný — Vetulani, Procházka), následuje šlechtická republika, jejímž zvláštním závěrečným obdobím je úpadková magnátská oligarchie. Do období konstituční monarchie spadají jednak nápravné snahy konce 18. století, jednak království varšavské a kongresové; vedle toho je však sem přiřčeno jako zvláštní úsek i kapitalistické období po zrušení nevolnictví. K státu buržoazně velkostatkářskému z období mezi válkami se druzí období okupace a poté jako úsek nejnovější nastupuje stát socialistický. Vedle doplnění literatury v celém díle a příslušné části jeho přehledného rozboru nastaly poněkud větší přesuny jen v části první, rodově-kmenové. Pro období komplikovaného vývoje před vznikem státu používá B. označení období *protofeudálního*, jež zřejmě počíná v nejnovější vědě prorážet. Relativně větší doplňky jsou v této starší partii a pak u nejstaršího vývoje měst a daní, ve IV. odd. u zástavního práva a *glówszczyzny*, určité omezení nastalo v otázce župy, závislého vlastnictví atd. Z věcí osvětlených nejnovější literaturou není zmíněna např. situace dopadení při činu. Nadále se doporučuje soustředit badatelskou pozornost na oblast vlastního práva (v polské nauce tzv. *prawo sądowe*) a dále práva městského; to je výzva jistě platná i pro právní historii naší.

Vl. Procházka

Jiří Klabouch, Ke vzniku novodobých jednotek místní správy v Čechách v l. 1849—1863, Acta regionalia - Sborník vlastivědných prací, věnováno Doc. Dr. Fr. Roubíkovi, členu-korespondentu ČSAV, k 75. narozeninám, str. 164—172

Studium administrativního vývoje minulého století a do značné míry i vývoje českých politických názorů je nemyslitelné bez podrobného poznání samosprávných institucí a jejich funkce. Platí to zejm. o institucích tzv. obecní samosprávy, které dlouhou dobu tvořily hlavní mocenskou oporu české politiky a jejichž vznik byl bezprostředně spjat s počátky konstitučního života a s likvidací feudálních vztahů na venkově v polovině století. Cíl, který si Klabouchova studie klade, je vylíčení

úlohy, kterou sehrál v padesátých a šedesátých letech boj o prosazení liberální koncepce územní samosprávy. V širším rámci dotčených otázek je tu sledováno zvl. úsilí konzervativních šlechtických kruhů, tvořících jádro aristokratické protibachovské opozice, uhájit privilegované postavení šlechtických velkostatků ve veřejném životě. Jedním z prostředků k tomu měla být exempce velkostatků ze svazku obecní samosprávy, čímž se mělo zabránit, aby bývalé feudální vrchnosti nebyly nuceny podrobiti se pravomoci obecních funkcionářů z řad dřívějších poddaných. Není třeba zajisté zdůrazňovat, že šlo ve své době o věc značného politického dosahu, jež mohla podstatně zvýšit míru feudálních přežitků v rakouském veřejném životě i po odstranění patrimoniálních svazků. Kromě toho v Čechách nepostrádal naznačený vývoj i vlastního výrazného pozadí, jehož delikátnost spočívala mimo jiné v tom, že řešení sporů o koncepci územní samosprávy spadalo tu do doby, kdy se navazovaly nitky politického spojenectví mezi tzv. historickou šlechtou a staročeskými předáky českého měšťanstva. Klabouchova studie sleduje tyto linie až do konečného prosazení liberální koncepce územní samosprávy a přináší vedle toho i některé další cenné postřehy, dotýkající se obecné problematiky rakouského samosprávného vývoje.

V. Urfus

Stanislav Balík, K některým institucím tiskového práva anglické buržoazní revoluce 1640—1660, Acta Universitatis Carolinae — Juridica 1, 1965, No 1, pag. 49—70

Ve své studii, věnované k počtě šedesátých narozenin univ. prof. dr. Václava Vaněčka, dospívá autor k závěru, že anglická buržoazní revoluce nevytvořila úplně novou soustavu tiskového dozoru, ale používala v tiskových věcech v podstatě institucí, které vznikly ve feudálním státu v předcházejícím vývoji. Změna jejich funkce tkvěla ovšem v tom, že dostaly nyní odlišný a v mnoha směrech protikladný obsah, a jejich ostří bylo obráceno opačným směrem. Přesto však přineslo anglické revoluční zákonodárství do tiskového práva i některé nové prvky, které znamenaly přínos k rozvoji tohoto právního odvětví. Záležely především ve snaze jasněji rozlišit rozdílný stupeň společenské nebezpečnosti různých pachatelů i rozličných tiskových deliktů, a dále v tendenci, upravit stíhání tiskových přestupků v rámci obecného trestního práva. Balíkovy závěry jsou založeny nejen na podrobném rozboru tiskového zákonodárství anglické revoluce, ale i celého předchozího vývoje v Anglii v 16. a 17. století. Studie si všímá i organizace cenzurních orgánů a cenzurní praxe v Anglii oné doby. Využity jsou i starší české práce k dějinám autorského a tiskového práva (Kadlec, Miříčka, Štorch), pokud tu mohly nějaký přínos poskytnout.

J. Klabouch

I. Seidlerová, Politické a sociální názory Bernarda Bolzana, Nakladatelství Československé Akademie věd, Praha 1963, 212 stran

Ve své monografii se I. Seidlerová zabývá poměrně málo známou a dosud literárně téměř nezpracovanou stránkou činnosti vynikajícího zástupce osvícenské vědy v našich zemích, Bernarda Bolzana. Snaží se odpovědět na otázku, jakým způsobem se v jeho politických a sociálních názorech odrážejí poměry v Čechách a ukázat, do

jaké míry je Bolzano ideologem buržoazie a v jakém směru jeho dílo tuto ideologii přerůstá.

Práce I. Seidlerové je přehledně uspořádána. Autorka nejprve pojednává o pramenech poznání Bolzanových názorů a dosavadní literatuře o nich, pak přikračuje k rozboru podmínek jejich vzniku a posléze se zabývá zařazením B. Bolzana mezi utopické socialisty. V závěru práce zkoumá ohlas, který mělo jeho učení v soudobé české společnosti. K dílu je připojen exkurs o životních osudech jednoho z nejhorlivějších přívrženců Bolzanových, profesora na litoměřickém biskupském semináři, J. M. Fesla.

Ze studie I. Seidlerové získáváme dobrý přehled o názorech B. Bolzana na stát, jež v podstatě pocházejí již z desátých let 19. století. Ve svém základním díle v této oblasti, v utopické monografii „Vom besten Staate“, jež bylo dokončeno ve třicátých letech, dřívější názory Bolzano jen nově formuloval. Bolzanovy názory se staly nebezpečnými soudobé společnosti hlavně svým učením o právu ozbrojeného odporu vůči vrchnosti. Ve svých státovědeckých pracích se Bolzano jeví jako racionalista. Vychází z kritiky neuspokojivého stavu současných společenských poměrů a dospívá k názoru, že je nutno vymyslet lepší státní zřízení. Jeho stát by byl demokratičností svého zřízení předstihl i soudobé nejpokročilejší státy jako Velkou Británii a Belgii, neboť by byl svým občanům zajistil širokou účast na vládě formou lidových hlasování.

Jako utopický socialista, uznávající rozhodující podíl státu na organizaci společnosti, přerostl Bolzano rámec buržoazní společnosti, z níž vyšel, a stal se podle Seidlerové ideologem plebejských vrstev, jejichž osud se snažil zlepšit alespoň částečně praktickou charitativní činností.

Přes veškerou snahu se Seidlerová nevyhnula ve své monografii určité schematicnosti. Některé její závěry, jako na str. 19 o příčinách různého přístupu znalců Bolzanova díla k jeho názorům na stát a společnost, vyznívají příliš obecně. Dílo by bylo získalo na aktuálnosti, kdyby byla autorka věnovala větší pozornost Bolzanovým názorům na úlohu státu v řízení a organizaci hospodářského života. Návrhy Bolzanovy na řešení bytové otázky byly jistě pozoruhodné a byly by si zasloužily obsáhlejší zmínky než pouhými několika větami.

V. Pokorný

Karel Malý, Zastavování činnosti porotních soudů v 80. letech XIX. století v Rakousku, (Příspěvek k dějinám soudní perzekuce dělnické třídy), Acta Universitatis Carolinae, Iuridica I., Vol. XII. (1965), No. 1, pag. 71—86

Instituce porotních soudů náležela v rakouském vývoji minulého století k předním vymoženostem konstitučního období. Na pozadí této skutečnosti vykresluje Malého studie opačnou tendenci, spočívající v opouštění tohoto liberálního principu v průběhu perzekuce dělnického hnutí, jež, jak známo, vyvrcholila v Předlitavsku v osmdesátých letech minulého století. Cílem autorova záměru je podat vedle konkrétních případů suspenze porot i vyličení pokusu, který byl daleko šířeji založen: totiž pokusu o odbourání tohoto demokratického prvku rakouské justiční soustavy legislativní cestou. Dotčenou snahu ztělesnil vládní návrh zákona, jehož původní formulace byla namířena obecně proti socialistickému hnutí. Ze složité hry, jež zmařila jeho přijetí a která vedla posléze jen k omezenému opatření proti anarchistům, sleduje Malý zejm. stanoviska liberální opozice proti Taaffeho vládě, jež se obávala

dalšího ústavního omezování konstitučních svobod a tím i oslabení svých vlastních pozic. Malého studie doplňuje záslužně výsledky novějšího bádání o dělnickém hnutí v Rakousku, osvětluje fakta, jež se dotýkala funkce tak významné složky státního aparátu, jakou bylo právě soudnictví.

V. Urfus

Mikuláš Szinai - Ladislav Szücs, Horthy Miklós titkos iratai, Budapešť 1962, str. 534

Vzorne zostavené edícia dokumentov zo súkromného archívu správcu krajiny Mikuláša Horthyho, je dôležitou pomôckou pre štúdium dejín horthyovského Maďarska. Jej význam spočíva v tom, že M. Horthy, predtým čo sa dal do „ochrannej väzby“ Nemečov v októbri 1944, zčasti sám zničil svoje tajné písomnosti, a ďalšia časť archívneho materiálu zhorela počas vojenských operácií na budapešťianskom hrade. Len menšia časť písomností, evakuovaná nacistami a nájdená jednotkami Sovietskej armády v Nemecku sa zachránila; bola opatrovaná v sovietskych archívoch a v r. 1960 sa vrátila do držby maďarského ústredného archívu. Z tohto fondu uverejnili autori najdôležitejšie dokumenty, počtom 88. Medzi nimi sú dokumenty o úzkej spolupráci nemeckých a maďarských ultrapravých skupín z dvadsiatych rokov, o rôznych plánoch revízných akcií proti susedným krajinám, o plánoch útočných ozbrojených akcií proti ČSR. Obzvlášť významné sú dokumenty o úlohe Horthyho pri plánovaní a realizácii hitlerovských okupačných plánov, pri rozbíjaní ČSR, pri príprave útočnej vojny proti SSSR. Nie menej významné sú dokumenty vnútropolitického charakteru, najmä z obdobia r. 1938—1944, obsahujúce názory Horthyho a vláducej skupiny maďarských veľkostatkárov a veľkokapitalistov na národnostné problémy Maďarska, zprávy o politických zápasoch rivalizujúcich fašistických skupín v Maďarsku, takisto i dokumenty o názoroch a postoji Horthyho a jeho skupiny k situácii, ktorá sa vytvárala v Maďarsku po nemeckej okupácii v marci 1944, vyostřila sa pod vplyvom vojnových událostí a viedla napokon k zániku 25 rokov trvajúceho horthyovského režimu. Publikácia vykazuje všetky náležitosti, ktoré od modernej edície prameňov očakávame (spôsob uverejnenia dokumentov, poznámky, vysvetlivky, register vecný a menný, pomocné prehľady politických strán a spoločenských organizácií v Maďarsku atď.).

M. Vietor

Martin Vietor, Systém a spoločné úlohy nacistických okupačných orgánov, Právnické štúdie 3/1964, str. 483—502

Článek si klade za cíl přispět hlubším rozborem okupačních forem, struktury a činnosti nacistického okupačního aparátu, jakožto i okupačních metod k osvětlení úlohy nacistické okupace během druhé světové války vůbec a ukázat — v polemice se západoněmeckou literaturou — její trvalý charakter v souvislosti s realizací projektu „Velkoněmecké říše.“ Autorovi se plně podařilo tento úkol splnit.

Záslužné je zejména propracování jednotlivých typů okupačních forem od anektovaných přes okupovaná území a operační zóny až po území přidělovaná vazalským státům a přímé kolaborantské režimy. Přes svou rozdílnost, a především také přes rozdíly v organizační struktuře okupačních orgánů, plnily v podstatě všechny formy stejné úkoly, které autor obšírně analyzuje, to je mj. zbavení okupovaných území

státní samostatnosti, uplatnění sveřepé rasové politiky, germanizace a hospodářské drancování. Vojenské, civilní a policejní orgány spolupracovaly v tomto směru s kolaborantskými vládami a německými menšinami. Okupační aparát neměl však pouze úkoly stejné, nýbrž používal také stejných metod — otevřený teror. Článkem byla naše dosud chudá vědecká literatura o okupaci Evropy německým nacismem obohacena o zásadní příspěvek.

K. Litsch

K. Litsch: K postavení říšského místodržitele v okupovaném pohraničí. Acta Universitatis Carolinae, Juridica, roč. No. 1, str. 87—96

Podle Litschových zjištění nebyla pravomoc říšského místodržícího v tzv. sudetské župě stejná, jako na ostatním území Německa a Rakouska; vztahovala se bez výjimky na všechny orgány státní správy a obsahovala i normotvorná oprávnění, která ve vlastním Německu náležela ještě orgánům jednotlivých zemí. Podle stejného schématu byla pak organizována správa v dalších zabíraných východních oblastech (Gdansko-Západní Prusy, Povartí), ale zároveň byl tento systém vzorem, podle něhož měla být po vítězné válce organizována správa v celém Německu, aby tak byly odbourány poslední zbytky autonomie někdejších německých zemí.

Litschova studie, opřená především o zákonné texty, je důležitým příspěvkem k našim stále jen velmi neúplným znalostem o vývoji právních poměrů v našem okupovaném pohraničí v l. 1938—45. Výjimečné postavení říšského místodržícího mělo zřejmě symptomatický význam pro charakter celého správního režimu této oblasti; sudetským Němcům, přestože ve své většině podporovali fašistický režim, nedostalo se v třetí říši ani těch nevelkých práv, která ještě zbývala zemím a ostatním jednotkám místní správy v ostatních částech nacistického Německa, a byli podrobeni čistě centralistickému řízení Berlína.

J. Klabouch

Michał Pietrzak, Reglementacja wolności prasy w Polsce, Warszawa 1963, str. 590

V svojej obsažnej monografii, autor podrobne analyzuje zákonnú úpravu tlačovej slobody v Polsku v r. 1918—1938. Ťažiskom jeho bádania a analýzy je v roznorodých obmedzeniach tlačovej slobody. Vychádza správne z tézy, že v období medzi dvoma vojnami vo všetkých kapitalistických krajinách mala sloboda tlače negatívny význam v tom smysle, že jej obsah nebol vymedzený z hľadiska šírky slobody a konkrétnych oprávnení, ale naopak, pomocou vypočítávania zákazov, ktoré tlač pod hrozbou trestných a iných sankcií nesmie prekročiť. Autor vychádza ďalej z druhej tézy, že hranice slobody tlače, stavané právom, vládnuou praxou, ekonomickými a politickými záujmami, neboli vždy jednotné a stále. Zmenili sa, keď sa zmenila forma štátneho zriadenia, politika vládnuúcich buržoázných skupín, vnútropolitická a zahraničnopolitická situácia. Z tejto príčiny skúma autor historický proces tak z aspektu právnehistorického, ako i ekonomického, pričom v stavbe diela prevláda kritérium inštitucionálneho prístupu k materiálu nad chronológiou.

Analyzované právne predpisy rozdeľuje autor do troch skupín: predpisy poriadkového charakteru upravujúce zakladanie, výrobu, kolportáž atď. časopisov, predpisy reglementujúce obsah časopisu a predpisy upravujúce trestnú a inú represiu v tla-

čových veciach. Tomu zodpovedajúce pozostáva monografia z úvodu, zo 4 kapitol, zakončenia, soznamu literatúry a prameňov, z cudzojazyčných rezumé, z menného registra a indexu spracovaných poľských časopisov. Veľkou prednosťou diela je skutočnosť, že autor sa neobmedzuje na interpretáciu zákonov, ale venuje veľkú pozornosť aplikácii predpisov, praxi administratívnych, súdnych a policajných orgánov v Poľsku. Seriózna práca M. Pietrzaka si zasluhuje záujem právnych historikov aj po metodologickej stránke.

M. Vietor

Doernberg Stefan, Kurze Geschichte der DDR. (Dietz — Verlag, Berlin 1964, str. 555)

V súčasnej dobe, kedy reakčné kruhy v Nemecké spolkové republike pokračujú v nerealistické politice budované na prekonané Hallsteinovú doktrínu, zatiaľčo prestíž Nemecké demokratické republiky stúpa, teší sa pozornosti historickej práce objasňujúcej vznik rozpolcení Nemecka a budování Nemecké demokratické republiky. Oboma týmito problémami sa zaoberá rozsiahla práca Doernbergova.

Prvá jej časť nás seznamuje s ekonomickou situáciou a politickými pomery v Nemecku po bezpodmienečnej kapitulácii (boj za znárodnění, pozemková reforma vo východním Nemecku). Rada historických fakt ukazuje jasne vinu západních kapitalistických mocností, do jejichž služeb se dali představitelé západoněmeckého kapitálu, na rozpolčení Nemecka. Na druhé straně rozvoj demokratických sil vedl organicky k založení Nemecké demokratické republiky.

Další část díla podává obraz o rozvoji Nemecké demokratické republiky, která plní všechny funkce socialistického státu. Výklad ukazuje přerůstání antifašistické demokratické revoluce v revoluci socialistickou. Obsahuje přitom množství zmínek o právněhistorickém materiálu (návrhy ústav, zákony a jejich projednávání) a přispívá tak také k poznání státoprávního vývoje NDR.

J. Houser

Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. Za spolupráce W. Stammlera vydávají A. Erler a E. Kaufmann. Sešit 1 (Aachen — Aufzeichnung des Rechts), 256 sloupců Berlin 1964

Základní příručka nejen pro německé právní dějiny, nýbrž pro dějiny státu a práva vůbec, jakou představuje toto dílo, byla uvedena velmi zdařilým prvním sešitem, v němž čtenáře hned na první pohled upoutá celá řada kratších i delších hesel, vesměs výtečně zpracovaných, o nejrůznějších politických a právních institucích.

Upozorňujeme jen na hesla „Aberglaube und Recht“ (K. S. Kramer), „Acht“ (D. Landes), „Adel“ (R. Scheyhing), „Agrarverfassung“ (F. Lütge), „Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch“ (F. Klein-Bruckschweiger), „Allgemeines Landrecht“ (H. Thieme), „Arbeitsrecht“ (G. Neusser), na řadu hesel procesních z pera zejména G. Buchdy, hesel biografických, hesel informujících o celých kulturních oblastech (Angelsächsisches Recht, Araber) atd.

Během sazby tohoto ročníku PHS vyšel již sešit 2. (sloupce 258—511, Augsburger Religionsfriede — Brauchtum und Recht), v němž je opět velké bohatství hesel obecného i našeho zvláštního zájmu, a to ze všech oborů právních dějin. Uvedme příkladem „Bankwesen“ (H. Krasensky), Bann (F. Merzbacher, F. Kaufmann), Bauernbefreiung (H. Winterberg,) Bergrecht, Bergregal (W. Wagener), Beweis (U. Kornblum), Bibel (A. Erler), Böhmen (W. Wegener) a j.v.

K nepostradatelnosti této příručky i pro práci československých právních historiků v neposlední řadě přispějí i cenné literární údaje, jež každé heslo provázejí. V příštích ročnících PHS se pravděpodobně k tomuto široce založenému slovníku budeme vracet s upozorněním na zvláště závažná hesla nás se bezprostředně týkající, jež nutně přinesou sešity další.

V. Vaněček